

สังคมไทยสมัยอยุธยา (พ.ศ.1893-2310)

ปัจจัยที่เอื้อต่อการ สถาปนากรุงศรีอยุธยา

- 1.พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ (น.ป่าสัก น.ลพบุรี น.เจ้าพระยา) มีทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุ แหล่งน้ำ เหมาะแก่การเพาะปลูก ประมง เกษตรกรรม
- 2.ศูนย์กลางการคมนาคม เส้นทางการค้าเชื่อมตะวันตก ตะวันออก
- 3.ความมั่นคงทางยุทธศาสตร์
- 4.กษัตริย์มีพระปรีชาสามารถ กองกำลังทหารที่ดี ประชาชน อาศัยในพระนครมาก สามารถเรียกเกณฑ์ไพร่พลเมื่อเกิด สงครามได้ทันที

5. แคว้นละโว้และแคว้นสุพรรณภูมิ (มีเมืองอยู่

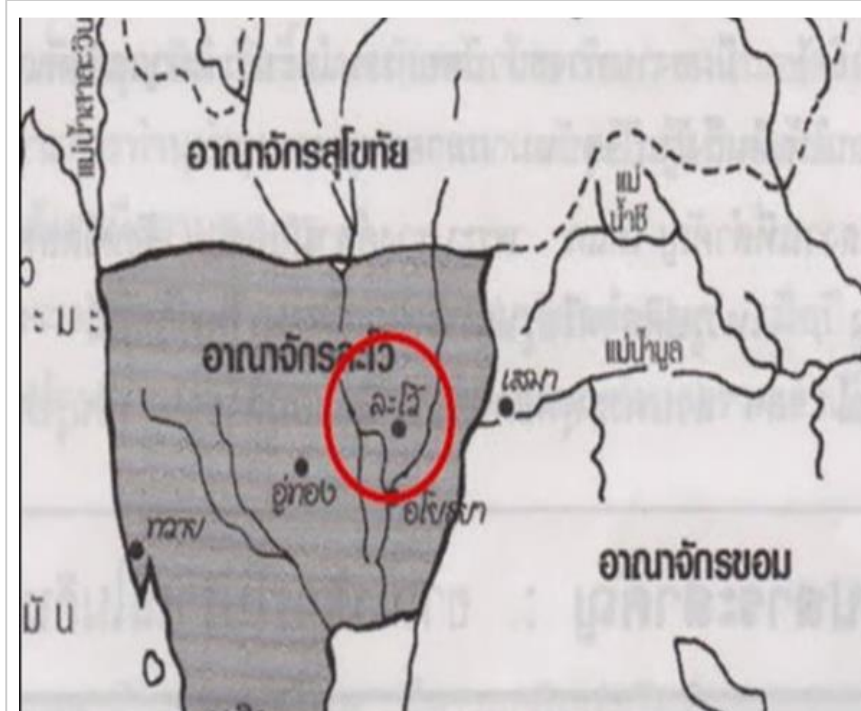
ทองเป็นเมืองหลวง) มีอำนาจ เข้มแข็งรวมกัน

เป็นอาณาจักรอยุธยาและมีพระมหากษัตริย์

พระองค์แรก คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระ

เจ้าอู่ทอง) ตั้งอยู่บริเวณหนองโสน บนเกาะ

อยุธยา

พระมหากษัตริย์มี
33 พระองค์
5 ราชวงศ์

พระมหากษัตริย์ไทย สมัยอยุธยา

การกล่าวถึงสังคมในอยุธยาจำเป็นต้องกล่าวถึงฐานะของพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น

- **พระมหากษัตริย์ไทยสมัยอยุธยา**เมื่อสิ้นกรุงสุโขทัย พระเจ้าอู่ทองได้สร้างกรุงศรีอยุธยา ศาสนาพราหมณ์เข้ามามีบทบาทอย่างมากโดยอิทธิพลของขอมและละโว้ ซึ่งถือว่ากษัตริย์คือพระผู้เป็นเจ้าอวตารมาเกิด พระเจ้าอู่ทองก็กลายเป็นสมเด็จพระรามธิบดีที่ ๑ รูปแบบของสถาบันพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาแตกต่างจากสมัยสุโขทัยอย่างมากระบอบการปกครองของอยุธยาเป็นระบอบการปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจเป็นล้นพ้น
- สังคมในสมัยอยุธยาขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์โดยตรง ซึ่งต่างกับสมัยสุโขทัยที่พระมหากษัตริย์ทรงปกครองราษฎรเยี่ยงบิดาปกครองบุตร แต่ในสมัยอยุธยาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ากับข้าโดยแท้ ตำแหน่งพระมหากษัตริย์เป็นตำแหน่งที่ช่วงชิงกันด้วยอำนาจทางทหาร แนวความคิดเกี่ยวกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราชและทรงใช้พระราชอำนาจในฐานะที่ทรงเป็นสมมติเทพ กฎเกณฑ์ตลอดจนขนบประเพณีต่างๆ ได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อรักษาฐานะเทวราชของพระมหากษัตริย์ ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเป็นล้นพ้น

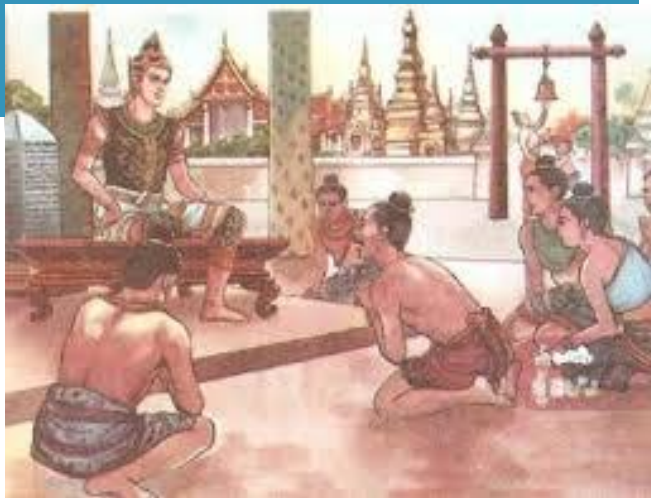
ฐานะของพระมหากษัตริย์

- ทรงอยู่ในฐานะพ่อเมือง (สังคมสุโขทัย) บิดากับบุตร และทรงอยู่ในฐานะเจ้ากับข้าโดยแท้ พระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาเป็นตำแหน่งที่ช่วงชิงกันได้ด้วยอำนาจทางทหาร ผู้ใดมีทหารมากมักได้เสวยราชย์โดยมิได้สืบราชสันตติวงศ์กันมาแบบสุโขทัย ส่วนในความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับสังคมในสมัยอยุธยาทรงอยู่ในฐานะต่างๆกันดังต่อไปนี้
- ทรงเป็นเจ้าของชีวิต ทรงมีพระราชอำนาจเหนือชีวิตคนทุกคน สังเกตได้จากมีอำนาจสั่งให้ประหารชีวิตคนนั้น บุคคลอื่นจะให้อำนาจนั้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับพระราชทานอาญาสิทธิ์จากพระมหากษัตริย์
- พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะพระเจ้าแผ่นดิน ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วพระราชอาณาจักจะพระราชทานแผ่นดินแก่ผู้ใดก็ได้

ฐานะของพระมหากษัตริย์

- ทรงอยู่ในฐานะ**ธรรมราชา** ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาและใช้พระราชอำนาจปกป้องรักษาสถาบันแห่งพระพุทธศาสนาตลอดจนศีลธรรมแห่งศาสนา นั้น ทรงตราพระราชกำหนดกฎหมายต่างๆให้คนในสังคมปฏิบัติ
- ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ (นักรบอันยิ่งใหญ่) หมายถึงทรงอยู่ใน**ฐานะจอมทัพไทย** เป็นผู้บังคับบัญชาทหารสูงสุดของประเทศ ทรงเป็นผู้นำทหารในการศึกสงครามทั้งปวง
- **ฐานะเทวราช** แต่ที่สำคัญที่สุดคือทรงเป็นเทวราช เมื่อมีพระบรมราชโองการแล้วนั้นถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะขัดขืนมิได้

ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระ
รามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่
ทอง) จนถึงสมัยสมเด็จพระ
บรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสาม
พระยา)

- ระบบส่วนกลาง จัดการปกครองแบบจตุสดมภ์ตามแบบเขมร คือ เวียง วัง คลัง
นา

- ระบบหัวเมือง เป็นการปกครองที่กระจายอำนาจจากราชธานี แบ่งออกเป็น 4
ระดับ

- 1) เมืองลูกหลวง ตั้งอยู่รอบราชธานี 4 ทิศ

- 2) เมืองชั้นใน เป็นเมืองที่ขุนนางปกครอง จะถัดจากเมืองลูกหลวงออกไป

- 3) เมืองชั้นนอกหรือเมืองพระยามหานคร ปกครองสืบเชื้อสายจากเจ้า

เมืองเดิม

- 4) ประเทศราช เป็นเมืองที่ปกครองตนเอง แต่ต้องส่งเครื่องราช

บรรณาการ

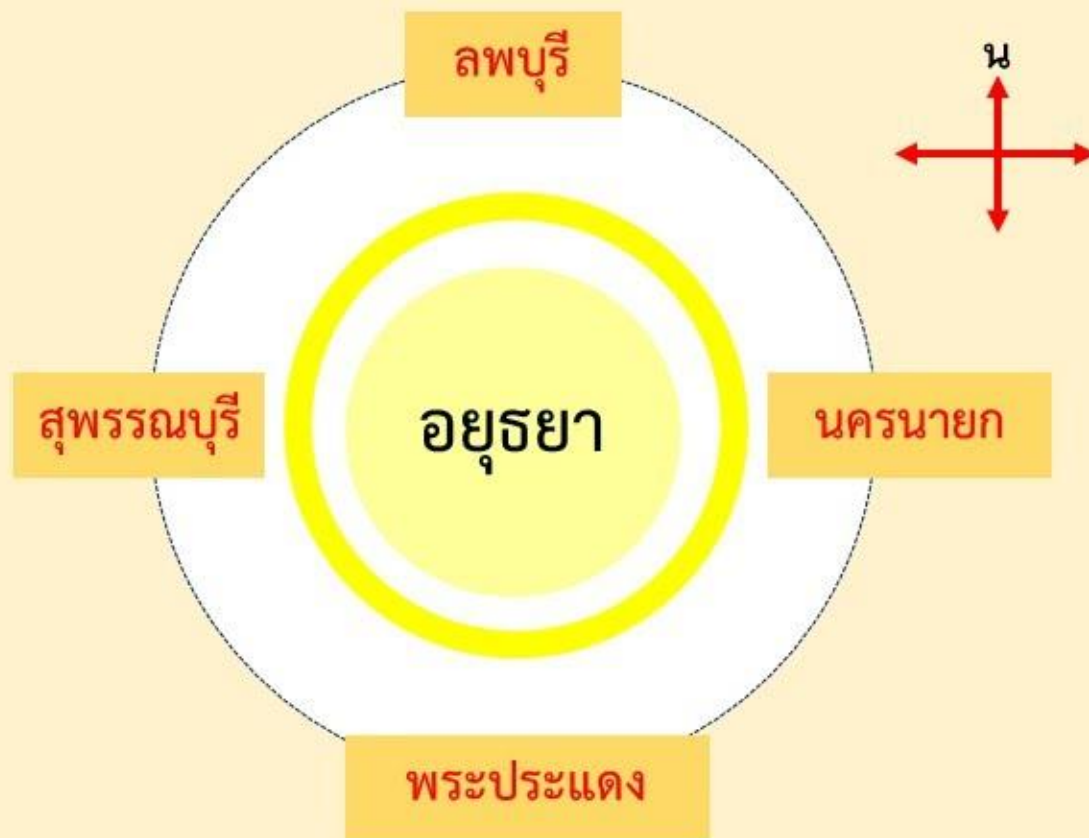
- กฎหมายและการศาล กษัตริย์เป็นผู้ออกกฎหมายอิงกับพระมนูธรรมศาสตร์ที่
รับมาจากอินเดีย

รูปแบบการปกครองสมัยอยุธยาตอนต้น (พ.ศ.1893-1991)

1. การบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลาง

กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เป็นศูนย์กลางการปกครองทั้งหมด มีเมืองลูกหลวง (เมืองหน้าด่าน) 4 ทิศ

รูปแบบการปกครองสมัยอยุธยาตอนต้น (พ.ศ.1893-1991)

2. การบริหารราชการแผ่นดินส่วนหัวเมือง

เป็นการปกครองหัวเมืองที่อยู่ภายนอกเขตราชธานี หัวเมืองภายนอกเขตราชธานีปกครองตนเองได้ แต่ต้องสวามิภักดิ์ต่อพระมหากษัตริย์

หัวเมืองชั้นใน

- อยู่ไม่ไกลจากราชธานี
- ทางราชธานีจะแต่งตั้ง “ผู้รั้ง” ไปปกครอง
- เช่น เมืองราชบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท

หัวเมืองชั้นนอก (เมืองพระยามหานคร)

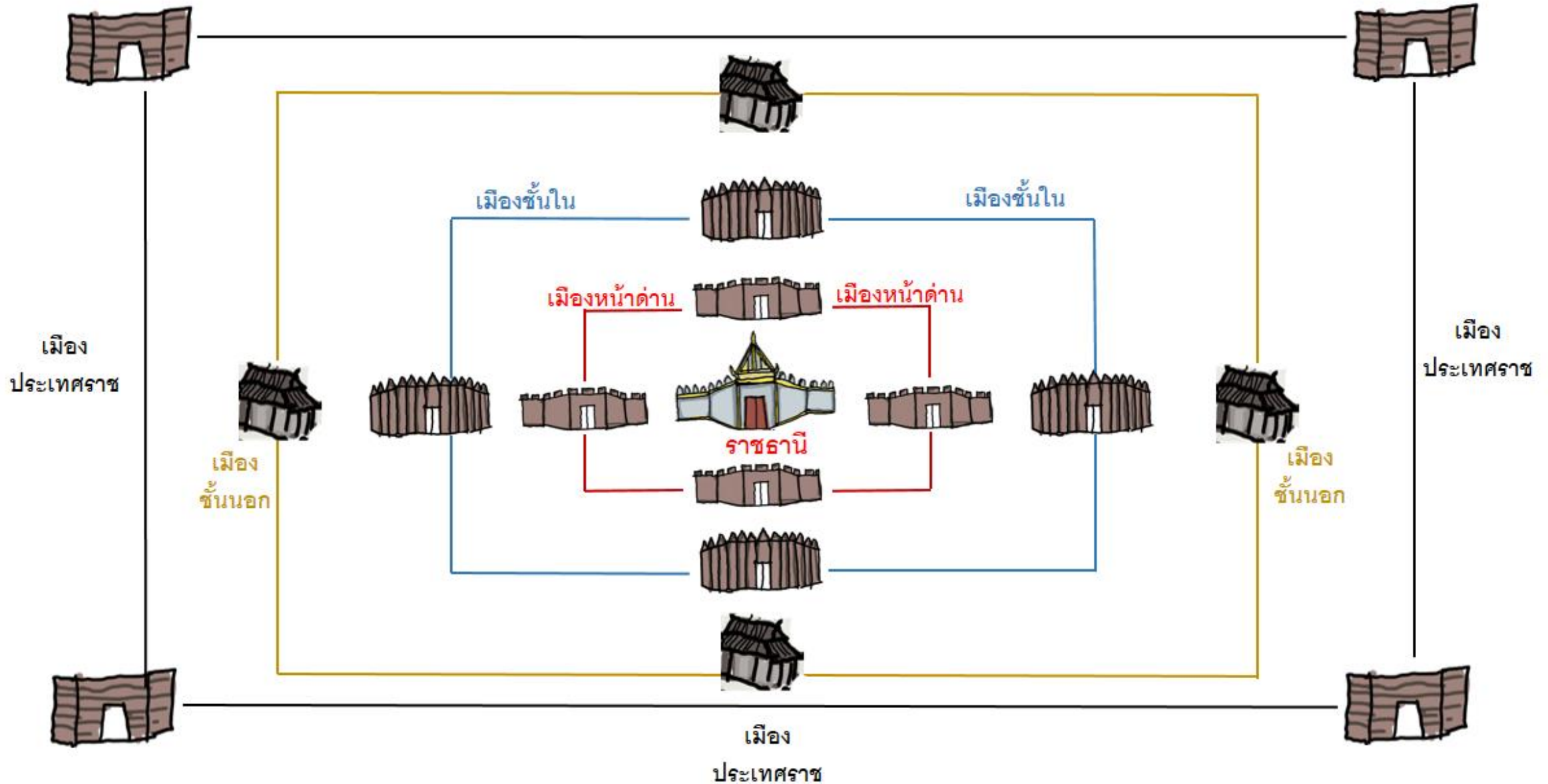
- อยู่ห่างไกลจากราชธานี
- มีเจ้าเมืองที่สืบทอดทางสายเลือดเป็นผู้ปกครอง

หัวเมืองประเทศราช

- มีการปกครองเป็นอิสระแก่ตนเอง
- ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระมหากษัตริย์อยุธยา
- เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสุโขทัย

ระบบการปกครองสมัยอยุธยา

ภายนอกราชธานี ประกอบด้วย เมืองหน้าด่าน เมืองชั้นใน เมืองชั้นนอก เมืองประเทศราช

การบริหารที่ดิน สมัย กรุงสุโขทัย

- งานที่ดินในประเทศไทย ปรากฏเริ่มแรกตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ในรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งทรงดำเนิน รัฐประศาสนนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจเกี่ยวกับการทำประโยชน์ในที่ดิน เพื่อให้ได้พืชผลมาเป็นปัจจัยในการบริโภคและอุปโภคพอควรแก่ระดับการครองชีพในสมัยนั้น เมื่อราษฎรเข้าบุกเบิกหักร้างทางพงในที่ดินจนเพาะปลูกได้ผลได้ประโยชน์แล้วก็โปรดให้ที่ดินนั้น ๆ เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ออกแรงออกทุนไป ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า "ฯลฯ สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าคาง (ขนุน) ก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ใครสร้างได้ไว้แก่มัน ฯลฯ"

สมัยอยุธยาตอนกลาง
(การปฏิรูปครั้งสำคัญ
พ.ศ. 1991-2031)

- ได้จัดแบ่งองค์การบริหารออกเป็นรูปจตุสดมภ์ คือ เวียง วัง คลัง นา ประจำอยู่ส่วนกลาง การจัดเรื่องที่ดินขึ้นอยู่แก่กรมนาในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) (พ.ศ. ๑๙๐๓) ตำแหน่งเสนาบดีกรมนามีชื่อเรียกว่า "ขุนเกษตราธิบดี"
- ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑) เรียกว่า "พระเกษตราธิบดี"
- ในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. ๒๑๗๕) เรียกว่า "เจ้าพระยาพลเทพเสนาบดีศรีไชยนพรัตน์เกษตราธิบดี อภัยพิริยะปราคกรมพาหุ" นามเจ้าพระยาพลเทพนี้ใช้อยู่จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
- ในสมัยนี้ มีกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จซึ่งตราขึ้นใช้บังคับตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) บทที่ ๓๕, ๔๒ และ ๔๓ เป็นแม่บทสำหรับดำเนินการ โดยกำหนดให้มีการจัดที่ดินซึ่งยังรกร้างเป็นทำเลเปล่าให้ราษฎร เข้ากันสร้างให้มีประโยชน์ขึ้น

รูปแบบการปกครองสมัยอยุธยาตอนกลาง (การปฏิรูปครั้งสำคัญ พ.ศ. 1991-2031)

2. การบริหารราชการแผ่นดินส่วนหัวเมือง

ใน พ.ศ. 2006 สุโขทัย+อยุธยา จัดระบบการบริหารราชการแผ่นดินหัวเมืองใหม่ เพื่อให้เกิดความทัดเทียมกันระหว่างบรรดาหัวเมืองในอาณาจักรอยุธยาแต่เดิมกับหัวเมืองในอาณาจักรสุโขทัยที่รวมเข้ามาภายหลัง

หัวเมืองชั้นใน

- ยกเลิกเมืองลูกหลวง (เมืองหน้าด่าน) ทั้ง 4 ทิศ ขยายขอบเขตการปกครองราชธานีให้กว้างออกไป (มีผู้รั้งกับกรมการเมืองปกครอง)

หัวเมืองชั้นนอก

(เมืองพระยามหานคร)

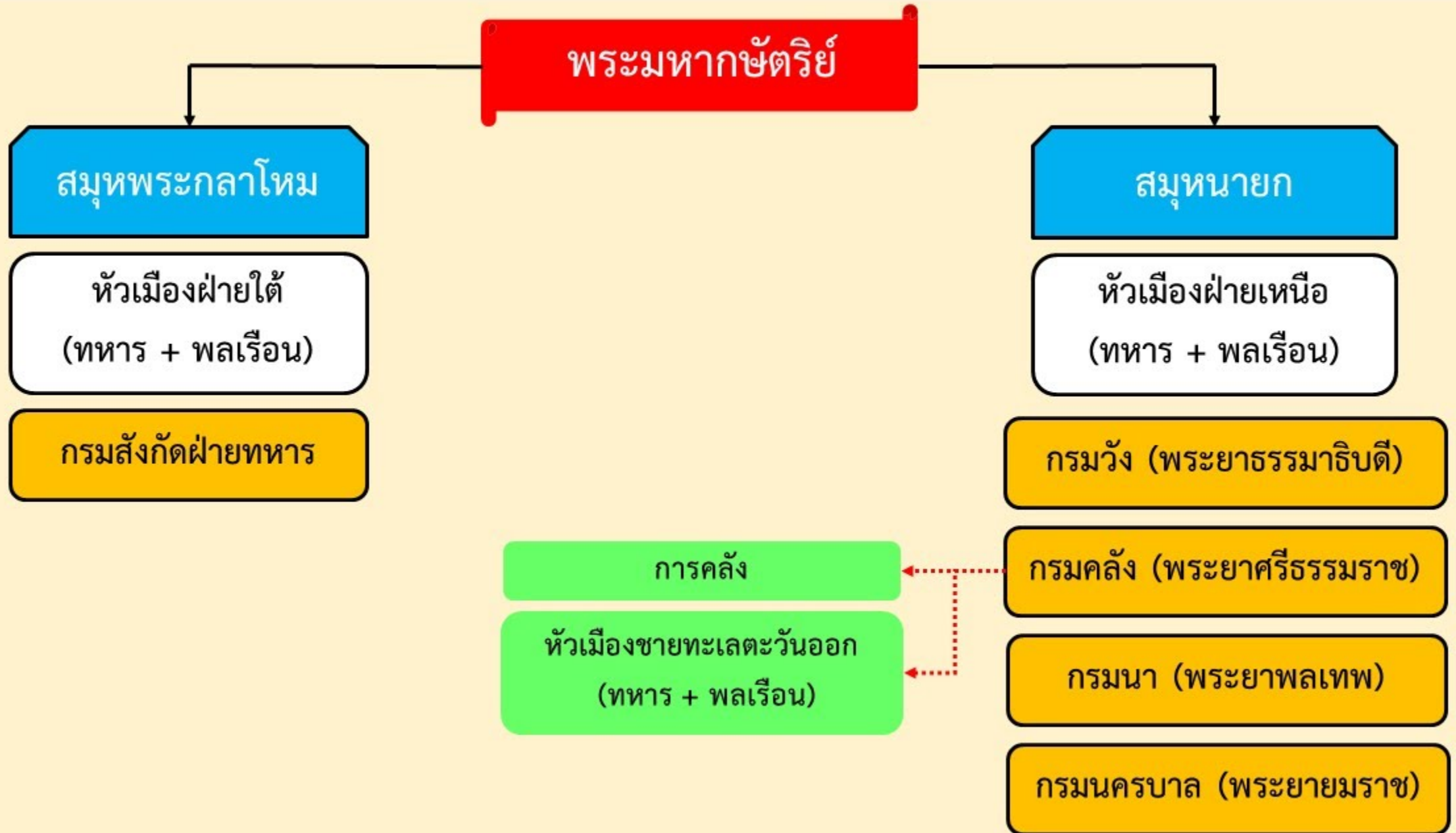
- แบ่งออกเป็นชั้น **เอก โท ตริ**
- ผู้บังคับบัญชา ขุนนางชั้นสูง
- การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบล แขวง และเมือง

หัวเมืองประเทศราช

- คงแบบเดิม
- เจ้าเมืองปกครองตนเอง
- ส่งเครื่องราชบรรณาการมายังกรุงศรีอยุธยา

รูปแบบการปกครองสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2072-2310)

ขอบเขตพระราชอำนาจ

แม้ว่าพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจะมีพระราชอำนาจเป็นล้นพ้น แต่พระราชอำนาจนั้นก็ถูกจำกัดอยู่ขอบเขตกว้างๆ ซึ่งแปรรูปและขนาดนั้นไปตามกาลสมัย ขอบเขตนั้นประกอบด้วยหลักธรรมอันเปี่ยมด้วยเมตตาของศาสนาพุทธอย่างหนึ่ง จึงทรงอยู่ใน**ทศพิธราชธรรม**ซึ่งหมายความว่า การใช้พระราชอำนาจนั้นควรประกอบด้วยขอบเขตทางศีลด้วยธรรมและเมตตาคุณและกรุณาคุณตลอดจนธรรมอื่นๆหลายอย่าง ขอบเขตทางศีลธรรมและขอบเขตทางการเมือง จึงเป็นเรื่องของชนชั้นสูงและผู้มีอำนาจทั้งนั้น

ตั้งคม โดยทั่วไป

กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มมีแม่น้ำล้อมรอบ
ราษฎรตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง เป็นครอบครัว
ขนาดใหญ่ มักจะมีปู่ย่าหรือตายายและหลานรวมอยู่
ด้วย มีความเป็นอยู่ง่ายๆ ใฝ่ธรรมเลื่อมใสศรัทธาใน
พระพุทธศาสนา วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นที่เล่า
เรียนของเด็กชายที่จะศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาต่างๆ
และเป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ของชุมชนในงานพิธีทาง
ศาสนา และเทศกาลงานประเพณีต่างๆ

สภาพสังคมอยุธยา

เป็นสังคมปราศจากชนชั้น ถึงแม้ว่าสังคมจะมีชนชั้นสูงและชนชั้นต่ำซึ่งมีฐานะตลอดจนสิทธิและหน้าที่แตกต่างกันก็ดี ชนชั้นเหล่านั้นก็เป็นชนชั้นที่ไม่มีเสถียรภาพหรือความถาวรแต่อย่างใด ถึงแม้คนไทยรับเอาวัฒนธรรมต่างๆของอินเดียมามากมาย แต่ไม่เคยรับเกี่ยวกับวรรณะ ชนชั้นต่างๆจึงไม่ได้แยกด้วยกำเนิด และด้วยเหตุนี้จึงมิได้สืบทอดกันด้วยความถาวร ผู้ที่เกิดมาในตระกูลวงศ์ ถึงแม้ว่าได้รับการยกย่อง แต่ความสูงตงก็ลดลงมาทุกชั่วคนและละลายหายไปจนหมดสิ้น

สภาพสังคมอยุธยา

- เมื่อถึงช่วงคนที่ ๕ ความเป็นขุนนางก็มีได้ตกทอดลงไปถึงลูกหลานด้วยวิธีการสืบตระกูลอย่างที่มีในประเทศอื่นๆ และความเป็นขุนนางก็อาจถูกถอดจากพระมหากษัตริย์ได้ สมณะก็เป็นชนชั้นหนึ่งก็ได้ ส่วนทาสเป็นชนชั้นซึ่งแยกออกไปจากผู้ที่เป็นไทแต่ตัวเพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะทาสทุกคนมีค่าตัวกำหนดไว้แน่นอน อาจไถ่ถอนตัวเองออกจากความเป็นทาสเมื่อไหร่ก็ได้ ที่สำคัญที่สุดคนทุกคนในสังคมไม่ว่าจะเป็นเจ้า ขุนนาง ไพร่ยอมอยู่ในฐานะข้าแผ่นดินเสมอทั้งหมด คนทุกคนในสังคมอยุธยาอยู่อย่างมีฐานะเท่าเทียมกัน ภายใต้พระมหากษัตริย์ ชั้นชั้นสูงสุดในสมัยอยุธยา นั่นได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ แห่งกรุงศรีอยุธยา

พระบรมวงศานุวงศ์มี
อันก้ำสูงต่ำแตกต่างกัน
ดังต่อไปนี้

๑. สมเด็จพระพุทธเจ้า พระราชโอรสองค์ใหญ่ของ
พระมหากษัตริย์อันประสูติแต่พระอัครมเหสี

๒. พระมหาอุปราช พระโอรสอันประสูติแต่พระอัครชายา
หากสมเด็จพระพุทธเจ้าหาพระองค์มิได้ พระมหา
อุปราชก็สืบราชสมบัติต่อไป พระมหาอุปราชหมายถึง
พระโอรสอันกำพรชทายาทลงมา

๓. ลูกหลวงเอก พระโอรสซึ่งประสูติจากพระมารดาซึ่ง
ทรงเป็นพระราชธิดาพระเจ้าแผ่นดิน พระโอรสเกิดแต่พระ
มารดาหลานหลวงมีฐานะเป็นลูกหลวง

๔. พระเยาวราช พระโอรสประสูติแต่เจ้าจอมมารดาซึ่ง
เป็นพระสนม

พระบรมวงศานุวงศ์มี
อันกับสูงต่ำแตกต่างกัน
ดังต่อไปนี้

๕. ส่วนคำว่าเจ้าฟ้า ในสมัยต้นอยุธยาจึงแปลว่า

ผู้ปกครองเขตแคว้นหรือผู้ปกครองเมือง

๖. โอรสธิดาของพระราชโอรสแห่งพระมหากษัตริย์

สมัยอยุธยานั้นคงจะเป็นหม่อมเจ้าทั้งสิ้น แต่บุตร

รองลงมาจะเป็นหม่อมราชวงศ์ไม่มีหลักฐานปรากฏ

เจ้านายในราชวงศ์มีศักดิ์ขึ้นมาแต่แรกประสูติทั้งสิ้น

ระบอบศักดินา
จัดระเบียบ ควบคุมคนใน
สังคม

- คนในสังคมอยุธยาต้องมีศักดินามากน้อยตามแต่ตำแหน่งหน้าที่ในราชการแผ่นดินหรือตามแต่อาชีพ **ศักดินา**ของคนในสมัยอยุธยาเพิ่มขึ้นได้ด้วยการ **ทำความดี ความชอบ**ในราชการหรือในการ **ประกอบอาชีพ**ที่มีต่อสังคมมากขึ้นไป ข้อสำคัญคือ **ศักดินา**ที่ทุกคนมีประจำตัวอยู่นั้นเป็นเครื่องกำหนด **สิทธิและหน้าที่**ในสังคมอย่างแน่นอน

ระบบศักดินา

- ผู้มีศักดินาตั้งแต่ ๔๐๐ ไร่ขึ้นไป เรียกว่า **ผู้ดี** ส่วนที่มีศักดินาต่ำกว่านั้นถือว่าเป็นไพร่ ผู้ที่เป็นไพร่ใช้ว่าจะจะเป็นไพร่ตลอดไปจนกว่าจะสิ้นอายุตน หากเป็นผู้มีความสามารถในการประกอบงานและมีสติปัญญา ก็จะได้เพิ่มศักดินาขึ้นไปเรื่อยๆ จนเป็นชนชั้นผู้ดีในที่สุด ส่วนผู้ที่เป็นผู้ดีก็ใช้ว่าจะเป็นผู้ดีจนตาย หากประพฤติดีผิดพลาดก็ถูกลดศักดินาลงไปเป็นไพร่ได้ในที่สุด
- ผู้ที่มีศักดินาตั้งแต่ ๔๐๐ ไร่นั้น **ไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปใช้งานในราชการ** ในฐานะที่เรียกว่า เลก ผู้ที่มีศักดินาสูงหรือผู้ดีนั้นก็จะมีบุคคลที่เรียกว่า ทนาย เอาไว้ใช้สอยกึ่งส่วนตัว และในบรรดาทนายเหล่านี้ ก็จะต้องมีคนที่มีภูมิความรู้กฎหมายและมีความชำนาญ ในการว่าความเอาไว้ใช้เวลาเป็นผู้แทนตนไปว่าความในโรงศาลเมื่อเกิดคดีขึ้น จึงเป็นต้นเหตุให้เกิดศัพท์ ทนายความในภาษาไทย

ระบบศักดินา

อย่างไรก็ตาม ความไม่เท่ากันในการทำตนให้ดีขึ้นจากฐานะเดิมก็ย่อมจะต้องมีอยู่มาก เป็นธรรมดา ไพร่ที่รับราชการมีศักดินาสองชั้นน้อยคนเพราะไพร่มีมากกว่าผู้ดี ผู้ดีมาจากลูกเจ้านายหรือข้าราชการผู้ใหญ่ ย่อมมีโอกาสกว่า ซึ่งทำให้ผู้ดีอยู่ใกล้แหล่งอำนาจที่จะอำนวยฐานะได้สูงมากที่สุด

- **ขุนนาง** คือ ชั้นที่อยู่ระหว่างพระราชวงศ์และราษฎรทั่วไป มีหลักเกณฑ์ ๓ ประการ คือ ศักดินา ยศหรือบรรดาศักดิ์และตำแหน่ง ขุนนางชั้นสัญญาบัตรคือขุนนางที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งถือศักดินา ๔๐๐ ไร่ขึ้นไปจนถึง ๑๐๐๐๐ ไร่ ต่ำกว่า ๔๐๐ ไร่ คือข้าราชการชั้นประทวน ได้รับการแต่งตั้งจากขุนนางผู้บังคับบัญชาตนจึงไม่มีสัญญาบัตร ขุนนางชั้นต่ำเหล่านี้มีจำนวนมากและไม่มีสิทธิพิเศษเหนือราษฎรสามัญ และมีภาระที่จะต้องถูกเกณฑ์ไปรับราชการและต้องเข้าเวรเช่นเดียวกับไพร่หลวง เมื่อออกเวรก็ทำมาหากินเช่นเดียวกับราษฎรทั่วไป **ภรรยาของข้าราชการสัญญาบัตรนั้นต้องถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เช่นเดียวกับสามัญ** ภรรยาข้าราชการจึงมีศักดินาซึ่งทางราชการกำหนดให้โดยอำนาจจากศักดินาของสามีและฐานะของภรณยานั้น

บรรดาศักดิ์ของขุนนาง
ไทย

แบ่งออกได้เป็น 8 ระดับ คือ

- เจ้าพระยา
- พระยา
- พระ
- หลวง
- ขุน
- หมื่น
- พัน
- นาย หรือ หมู่

ชนชั้นในสังคมอยุธยา

ไพร่หรือไพร่ฟ้า

- คนทั่วไปในสังคมอยุธยาเรียกว่า ไพร่ฟ้า หรือไพร่ ซึ่งในสมัยสุโขทัยดูเหมือนจะหมายถึงพลเมืองทั่วไป แต่ในสมัยอยุธยาคือสามัญชนทั่วไปที่ไม่ได้อยู่ในฐานะทาส มีอิสระในการประกอบอาชีพ การตั้งบ้านเรือน มีครอบครัว มีศักดินา ๑๐-๒๕ ไร่ และต้องสังกัดมูลนายจะโยกย้ายสังกัดไม่ได้ ต้องทำงานรับใช้หรือส่งส่วยให้แก่ชนชั้นปกครอง หากไม่ยอมรับราชการก็ต้องจ่าย ค่าราชการ
- ไม่มีเงินเดือน ถ้ามีความดีความชอบ สามารถรับเป็นขุนนางได้ (ต่างจากชนชั้นในอินเดีย)

ชนชั้นในสังคมอยุธยา

ประเภทของไพร่

๑. ไพร่หลวง รับราชการของพระมหากษัตริย์ รับราชการตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี จนถึง ๖๐ จึงปลดชรา สังกัดกรมใดกรมหนึ่ง หน้าทีคือ ฝึกการรบพุ่ง เพื่อใช้เป็นทหารในยามมีศึกสงคราม ไพร่หลวงที่สังกัดกรมทหารและพลเรือนจึงต้องฝึกอาวุธทั้งหมด แต่ในยามสงบก็รับราชการอย่างอื่นเช่น การก่อสร้างสถานที่สาธารณะ

๒. ไพร่สม สมัยก่อนเรียกไพร่สมกำลัง คือการเกณฑ์ผู้ชายอายุ ๑๘ ปี เข้ามาเป็นไพร่สม คือการสะสมกำลังเพื่อใช้ในราชการต่อไป มีมูลนายเป็นผู้รับผิดชอบต่อองค์พระมหากษัตริย์ในการสะสมกำลังและฝึกหัดการงาน เช่น อาวุธเพื่อจะได้เข้ารับราชการเมื่อถึงเวลาภายในสองปี คือ ๑๘-๒๐ เมื่ออายุครบก็ปลดจากไพร่สมไปเป็นไพร่หลวง ทุกคนที่อายุ 18 ปีขึ้นไป ต้องมีสังกัดมูลนาย(ขุนนาง) ต้องทำงานตามกำหนดเวลาในหน่วยงานหรือที่ดินที่เราสังกัด

๓. ไพร่ส่วย พวกที่ประสบความยากลำบากในการเดินทาง เพราะตั้งภูมิลำเนาอยู่ห่างไกลจากสถานที่รับราชการ จึงต้องจัดหาสิ่งของ พืชไร่ทางการเกษตร ที่ต้องการใช้ในราชการส่งมาทดแทนแก่ทางราชการ

ฐานะของสตรี

ผู้หญิงก็ต้องมีลงทะเบียนเป็น เลก หรือไพร่สม ไพร่หลวง ถ้าแม่เป็นไพร่สมหรือไพร่หลวง ลูกก็เป็นตามแม่ การเกณฑ์ผู้ชายมาใช้งานหรือเลกนั้น ผู้ชายต้องเข้ามาอยู่เวร เดือนหนึ่ง ออกเวรกลับบ้านเดือนหนึ่งสลับกันไปจนครบ ปี ทำให้ผู้หญิงต้องรับภารกิจการงานของครอบครัวไว้ ทั้งหมด ซึ่งในยามศึกสงคราม จึงเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่จะต้องดูแลความเป็นอยู่ของครอบครัว ทำให้ผู้หญิงมีสิทธิว่ากล่าวกำหนดโชคชะตาของครอบครัว เท่าเทียมกับผู้ชายยิ่งกว่าในสังคมอื่นสมัยนั้น

พระสงฆ์

- เหตุที่คนในสมัยก่อนบวชกันได้ง่ายจึงมีผู้ออกบวชหนีราชการกันมาก จนทางราชการขาดกำลังคน ต้องวางกฎให้สอบไล่พระสงฆ์ในสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อเป็นการสอบความรู้พระภิกษุได้แล้ว เวียนพระปริยัติมีความรู้สูงขึ้นในตัวพระสงฆ์ที่สอบไม่ได้ตามเกณฑ์ที่ ราชการกำหนด ก็ให้สึกไปจากสมณเพศและถูกส่งคุก ให้สังกัดกรม กองราชการต่อไปทันที
- จึงเป็นการสอบนักธรรมและสอบพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ใน สมัยต่อมา คำว่า สอบไล่ในภาษาไทยก็น่าจะมีมูลเหตุมาจากการสอบ พระภิกษุสงฆ์ครั้งนั้น เป็นการสอบไล่เพื่อให้สึกมิใช่เป็นการสอบเพื่อ เลี้ยงไว้
- พระ อยู่นอกเหนือกลุ่มผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง

พระสงฆ์

- พระสงฆ์ได้รับสิทธิพิเศษจากทางราชการดังนี้ พระสงฆ์ก็ต้องรักษาสิทธิพิเศษนี้ไว้ด้วยการไม่ยุ่งเกี่ยวกับการปกครองประเทศหรือการเมืองของประเทศอย่างเด็ดขาด
- พระสงฆ์ในสังคมไทยเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งปวง ตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ลงมาและถือว่าเป็นเนื้อนาบุญ พระสงฆ์ในสังคมไทยจึงอยู่ได้โดยไม่ขาดแคลนและมีเวลาทั้งหมดสำหรับปฏิบัติธรรม มีชมราวาสรับภาระเรื่องอาหาร พระสงฆ์ในอารามหลวงก็ได้รับนิตยภัตและพระบรมราชูปถัมภ์ต่างๆ วัดต่างๆมีที่ดินซึ่งมีผู้ถวายไว้และมีทาสที่มีผู้ถวายไว้เรียกว่า “ข้าพระ” คอยทำงานบนที่ดินของสงฆ์ให้เกิดประโยชน์
- พุทธศาสนากับการปกครองบ้านเมืองซึ่งเรียกว่า พุทธจักรฝ่ายหนึ่งและอาณาจักรอีกฝ่ายหนึ่งนั้นแยกกันออกอย่างเด็ดขาดไม่เกี่ยวข้องกัน แต่พุทธจักรก็ต้องอาศัยพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกให้คุ้มครองกัน

พระสงฆ์

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งสมเด็จพระราชาคณะและ
พระราชาคณะให้บังคับบัญชาสงฆ์เช่นเดียวกับขุนนางฝ่าย
ฆราวาส พระมหากษัตริย์ก็ทรงอยู่ในฐานะประมุขแห่ง
ศาสนาโดยพฤตินัย ตำแหน่งประมุขแห่งสงฆ์คือ สมเด็จพระ
สังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เท่าที่ปรากฏหลักฐาน
เพียงจะมีขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายเท่านั้น ตำแหน่ง
สังฆราชนั้นหมายถึงเจ้าคณะหรือผู้เป็นใหญ่ในสงฆ์แต่ละ
เมือง ซึ่งตรงกับคำว่า **Bishop** ในภาษาอังกฤษ เช่น
สังฆราชแห่งเมืองฟาง ต่อมาคือเจ้าพระฟาง ได้ตั้งตนเป็น
ใหญ่ ได้คุมพระสงฆ์และผู้คนออกรบเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา
เป็นจรวาล

พราหมณ์ใน สังคมไทย

พราหมณ์นั้นมาสู่ประเทศไทยทางภาคใต้ในระยะแรก
เพราะมาจากประเทศอินเดียใต้ ครั้งสุโขทัยเป็นราชธานี
ก็ปรากฏว่ามีเทวสถานของพราหมณ์อยู่สองสามแห่ง
พราหมณ์เริ่มมีอิทธิพลในสังคมไทยมากขึ้นในสมัย
อยุธยา ด้วยความที่เป็นลัทธิเทวราชนี้จำเป็นต้องใช้
พราหมณ์ ในการปฏิบัติบูชาต่อองค์พระมหากษัตริย์
เพราะพราหมณ์มีหน้าที่สำคัญในพระราชพิธีต่างๆ
ได้ซึ่งช้า แรกนาขวัญ ปลุกเสกสร้างสิ่งเคารพ

พระราชครูวามเทพมุนี

- เป็นชื่อตำแหน่งหัวหน้าคณะ พราหมณ์ประจำ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เป็นผู้นำสูงสุดแห่ง ลัทธิพราหมณ์ในประเทศไทย โดยมีการสืบทอด ตำแหน่งอยู่ภายในสายสกุลที่สืบทอดมาจาก ชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูซึ่งอพยพมาตั้ง รกรากในประเทศไทย

- รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง **เทวสถานโบสถ์พราหมณ์** ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2327 แล้วโปรดให้นำพราหมณ์จากภาคใต้ขึ้นมาประจำราชสำนัก ทำหน้าที่ประกอบพระราชพิธีสำหรับพระองค์และราชอาณาจักร ภายในเทวสถานมีโบสถ์ทั้งหมด 3 หลัง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว มีกำแพงล้อมรอบ ปัจจุบันมีอายุได้ 236 ปี

ทาส

แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ๒ ประเภท

๑. ทาสเชลย มาจากผลของสงคราม เป็นแรงงานราคาถูกลง เลี้ยงดูให้ประทังชีวิต สงครามในสมัยก่อนมิใช่แสวงหาอาณาเขตแต่เป็นแสวงหาแรงงานคน ทาสเชลยไม่มีวันพ้นจากความเป็นทาส แต่เมื่อเป็นทาสหลวงก็จะได้รับความคุ้มครอง

๒. ทาสสินไถ่ เป็นทาสที่มีมากที่สุดในบรรดาทาสทั้งหมด โดยเงื่อนไขของการเป็นทาสชนิดนี้คือ การขายตัวเป็นทาส เช่น พ่อแม่ขายบุตร สามีขายภรรยา หรือขายตัวเอง ทาสชนิดนี้จึงยากจน

ความเป็นทาสทุกคนก็ขึ้นทะเบียนสังกัดกรมกองข้าราชการและก็ต้องเข้าเวรทำราชการตามกำหนด ทำงานให้แก่ราชการหนึ่งเดือนและนายเวรหนึ่งเดือนสลับกันไปไม่มีขาด นับว่าเป็นภาระที่หนักมาก โดยนายเงินสามารถเสียเงินค่าราชการหรือหาคนอื่นไปเข้าเวรแทน

เศรษฐกิจ

- เกษตรกรรม อยู่อาศัยอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำและดินดีอุดมสมบูรณ์ จึงมีการปลูกข้าวทั่วไป รองลงมาก็เป็นไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง มะพร้าว หมากรูด และพืชผักผลไม้ เช่น ฝ้าย พริกไทย พริก หอม กระเทียม
- การทำนาทำสวนในสมัยอยุธยาให้ผลผลิตที่ดีและมีรายได้สูง ราษฎรเสีย อากรด่านและอากรสวน ได้โดยไม่เดือดร้อน มีข้าว พืชผัก ผลไม้เป็นอาหารเพียงพอแก่การบริโภคในแต่ละครัวเรือน ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคนำไปเป็นสินค้าส่งออก เช่น ข้าว เป็นที่ต้องการของต่างประเทศทั่วไป หมากรูด ขายเป็น จีน อินเดีย และโปรตุเกสที่มาเก็บ ฝ้าย มะพร้าว ขายเป็น ญี่ปุ่น มะละกา ฮอลันดา ฝรั่งเศส ญวน เขมร จีน

ภูมิปัญญาไทยสมัย กรุงศรีอยุธยา

- ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม เช่น
  - 1. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (ฤกษ์ยาม เวทมนตร์ คาถา) เครื่องรางของขลัง
  - 2. ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา เช่น บุญ กรรม การประพฤติในศีลในธรรม
- ภูมิปัญญาในด้านการเมืองการปกครอง

ศิลปวัฒนธรรม

- ศิลปะสมัยอยุธยาส่วนใหญ่เป็นถาวรวัตถุที่ก่อสร้างเนื่องในพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ลักษณะของศิลปะเป็นแบบผสมผสานระหว่างสกุลช่าง ทวารวดี และ สุโขทัย เช่น ที่วัดชัยวัฒนาราม มีสถาปัตยกรรมทั้งพระปรางค์ ซึ่งเป็นศิลปะลพบุรี และเจดีย์ทรงลังกาซึ่งเป็นศิลปะแบบสุโขทัย ส่วนทางด้านประติมากรรมก็มี พระพุทธรูปทรงเครื่อง ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเด่นของพระพุทธรูปสมัยอยุธยา
- ศิลปหัตถกรรมสมัยอยุธยาถือว่าเจริญสูงสุดเหนือกว่าสมัยใดๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ธรรมาสน์ ตู้พระธรรม ตู้ลายรดน้ำ รวมทั้งโบราณวัตถุที่ขุดพบในพระเจดีย์และพระปรางค์ นอกจากนี้ยังมีเครื่องถ้วยจีนซึ่งออกแบบเป็นลวดลายไทยเรียกว่า เครื่องถ้วยเบญจรงค์ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องถ้วยที่สวยงามมาก

โดยสรุป

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่รวบรวมผู้คนเข้าไว้
เป็นหมูกองเหมีอนกองทัพด้วยพระราชอำนาจของ
พระมหากษัตริย์ มีข้าราชการเป็นผู้บังคับบัญชา
อย่างเคร่งครัด สังคมไทยในอดีตจึงเป็นสังคม
ราชการ มีระเบียบวินัย มีกฎเกณฑ์บังคับบัญชา
ตั้งแต่สูงสุดลงมาต่ำสุด

ใบงานที่ 2

- เลื่อนนำเสนอ 1 เรื่อง วัฒนธรรม ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม พระพุทธรูป พระปรางค์ เจดีย์ ดนตรี นาฏศิลป์ วรรณกรรม หรืออื่นๆ และเลือกมา 1 สมัย จากสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี หรือสมัยรัตนโกสินทร์
- นำเสนอเนื้อหา คุณลักษณะ ความสำคัญ ในรูปแบบ **power point, canva, Infographic**
- เริ่มนำเสนอ 25 มกราคม 2565 สัปดาห์ละ 10 คน เรียงตามลำดับเลขที่ คนละไม่เกิน 5 นาที (เปิดกล้อง)
- คะแนนเดียว 10 คะแนน (ความพร้อม, เนื้อหา, **power point**)